

**AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
İQTİSADİYYAT İNSTITUTU**

**NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF AZERBAIJAN
INSTITUTE OF ECONOMY**

İNNOVASIYALI İNKİŞAFIN SOSIAL-İQTİSADI PROBLEMLƏRİ

**mövzusunda beynəlxalq elmi-praktiki
konfransın materialları**

27-29 oktyabr 2010-cu il

SOCIAL AND ECONOMIC PROBLEMS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

**Materials of the International scientific
and practical Conference**

27-29 oktober, 2010

KONFRANS DÜNYA ELM GÜNÜNƏ HƏSR OLUNUR

Ümumiyyətcə elektrik istehlakının mədəniyyəti üzərində bilgi əldə etməyin güvənməli və dəyərli yolu elmi tədqiqat işidir. Bu yol istehlakçının elektrik enerjisindən nə şəkildə istifadə etmə davranışına aid tədqiqatları düzgün əks etdirmək, onları bilmək və baxışını öyrənmək üçün çox əhəmiyyətlidir. Elmi araşdırmanın da əhəmiyyəti ondadır ki, onun köməyi ilə elektrik istehlakının davranışına təsir qoya biləcək parametrlərin əlaqəsini göstərmək və bir uyğun ülgüyə əl tapmaq üçün zəmin yaratmaq olar.

Araşdırma və təhqiqatlar göstərir ki, bu günədək ölkədə elektrik yükü və elektrik enerjisinin idarəetməsində aparılan metodlarda istehlak mədəniyyətinə az yer verilmiş və metodların çoxu elektrik istehlakının qiyməti və istehlak saatlarının dəyişməsi çərçivəsində əməl olunmuşdur. Amma unutmamalıyıq ki, bizim toplumun indiki mədəni atmosferində elektrik istehlakı idarəetmə siyasətlərində istehlakçının davranışına, umacağına, tələbinə və duyğusuna diqqət yetirmək vacibdir və istehlak mədəniyyəti məfhumundan həqiqi bilik əldə edilməlidir və bu əldə edilən informasiya ilə də onu islah və düzəldə bilər. Elmi araşdırmağa əl aparmadan ötəri baxış və gümanla elektrik istehlakçısından və onun istehlak mədəniyyətindən düzgün bilik və təhlil təqdim edə bilmərik. Məntiq hökm edir ki, elektrik təklif edən şirkətlərin müdirləri tərəfindən yük idarəetməsində verilən qərarlarda müştərilərə - istehlakçılara dəyər vermə məsələsinə əhəmiyyət verilsin. Belə olduqda elektrik istehlakçısının enerjinin təklif edicisi ilə köməkləşmədə iştirak etməsi istehlak ülgüsünün islahında təsirli olacaq. Bu təhqiqatın da buna görə əhəmiyyəti vardır ki, bu günədək istehlakçıların istehlak mədəniyyəti uğrunda heç bir elmi təhqiqat və elmi bir ülgünün təqdim edilməsi uğrunda fəaliyyət aparılmamış, eləcə də mühitin xüsusiyyətləri və istehlakçıların göstəricilərinin nəzərə alınması uğrunda heç bir fəaliyyət edilməmişdir. Bunun üçün də bu yolda bəzi işləri görmək daha da faydalı ola bilər.

Əliyev Ə.Q.

AMEA İnformasiya Texnologiyaları İnstitutunun şöbə müdiri, i.e.n., dosent.

E-mail: alovsat@iit.ab.az

AZƏRBAYCAN İQTİSADİYYATININ İNNOVASIYALI İNKİŞAFINDA İNFÖRMASİYA-KÖMMÜNİKASIYA TEXNOLOGİYALARININ TƏTBİQİ MƏSƏLƏLƏRİ

Dünyanın inkişaf etmiş ölkələrinin hazırkı iqtisadi inkişaf dinamikasındakı ziddiyyətli faktlara baxmayaraq, *Azərbaycanda əlverişli yeni iqtisadi mühitin formalaşması* prosesi davam edir. Hazırda respublikada iqtisadi inkişaf daha çox innovasiyalı xarakter alır. Belə şəraitdə iqtisadiyyatda informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi məsələlərinin öyrənilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Müasir dövrün qısa xarakteristikası. Beynəlxalq Valyuta Fondunun məlumatlarına əsasən Azərbaycanla ümumi daxili məhsulun 9,3 faizlik artımı həyata keçirilən səmərəli iqtisadi siyasətin nəticəsidir. Bütövlükdə iqtisadiyyatda özəl bölmənin xüsusi çəkisi artır, sahibkarlığın inkişafına dövlət dəstəyi davam edir. Ölkədə 2009-cu ildə adambaşına düşən ümumi daxili məhsulun həcmi 7,9 faiz, orta aylıq əmək haqqı 6,8 faiz artmışdır.

Azərbaycan Dünya Bankının və Beynəlxalq Maliyyə Korporasiyasının tərtib etdikləri "Doing Business-2010" *beynəlxalq rejting cədvəlində* investisiya cəlbəediciyyəinə görə 183 ölkə arasında 38-ci yeri tutmuşdur. Hesabatda respublikamız biznesin həyata keçirilməsi indikatoruna görə 38-ci, biznesin başlanmasına görə 17-ci, investorların qorunmasına görə 20-ci olmuşdur. Belə bir iqtisadi inkişaf kontekstində Respublikada İKT-in geniş tətbiqinə əsaslanan informasiya və bilik cəmiyyətinin formalaşması prosesi AR Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi altında mərhələlərlə həyata keçirilir. Ölkədə informasiyaladurma prosesləri geniş vüsət alır. Qloballaşma prosesinin sürətlənməsi ilə paralel dinamik olaraq iqtisadi təhlükəsizliyin daha yüksək səviyyədə təmin olunması zərurəti yaranır. Digər xarici ölkələrdə və transmilli şirkətlərdə baş verən neqativ dəyişikliklərin milli iqtisadiyyata təsirini azaltmaq üçün yüksək elmi-texnoloji tutumlu istehsal potensialının və intellektual insan resurslarının formalaşdırılmasının əhəmiyyəti artır.

Ölkədə iqtisadiyyatın texnoloji modernləşdirilməsi və effektiv innovasiya sisteminin formalaşdırılması zərurəti. Ölkəmizdə cəmiyyətin inkişafını təmin etmək məqsədilə *iqtisadiyyatın texnoloji modernləşdirilməsini* həyata keçirməyin, elmi potensialı dayanıqlı iqtisadi inkişafın əsas resurslarından birinə çevirən tədqiqatların və effektiv innovasiya sisteminin balanslaşdırılmış strukturunu formalaşdırmağın zəruriliyi hamı tərəfindən qəbul olunmuşdur. Bu işə həm dövlət orqanları, həm də biznes və vətəndaş cəmiyyəti, eləcədə alim və mütəxəssislər qarşısında yeni vəzifələr qoyur.

Iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafının İKT ilə bilavasitə əlaqədar olması. Hazırda Azərbaycanda İKT-in tətbiqinə əsaslanan informasiya və biliklər iqtisadiyyatının formalaşması prosesi gedir. Bu prosesdə biliklər iqtisadiyyatı və ya onun müəyyən hissəsi, mərhələsi bəzi hallarda *postinqustrial, şəbəkə, rəqəmsal, elektron, intellektual, yeni, innovasiya, informasiya iqtisadiyyatı* da adlandırılır.

Əslində bütün dövrlərin və ölkələrin iqtisadiyyatında, eləcə də aqrar və sənaye iqtisadiyyatında, hətta zəif inkişaf etmiş ölkələrin iqtisadiyyatında, bilik amili, informasiya, innovativ elementlər mövcuddur. Elə isə nə üçün *məhz son dövrlərdə biliklər və ya innovasiya iqtisadiyyatı* haqqında çox deyilir, çox yazılır və iqtisadi siyasətin tərkib hissəsinə çevrilir?

Birmənalı şəkildə qeyd etmək olar ki, informasiya, biliklər və ya innovasiya iqtisadiyyatı İKT-in meydana gəlməsi, yayılması və böyük sürətlə tətbiq olunması ilə bilavasitə əlaqədardır. Ona görə də təsdiq etmək olar ki, biliklər iqtisadiyyatı həm də informasiya cəmiyyətinin *iqtisadiyyatıdır*, elektron-iqtisadiyyatdır. Qeyd olunanlar onu deməyə əsas verir ki, İC və Bİ üzrə nəzəri və praktiki biliklərin formalaşması informatiklərlə, İKT-mütəxəssisləri ilə iqtisadçıların və digər zəruri sahə alimlərinin birgə fəaliyyətinin nəticəsində mümkün olacaqdır.

Belə şəraitdə iqtisadiyyatın, eləcə də sahibkarlığın, özəl bölmənin və regionların inkişafına *innovativ element kimi informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının (İKT), şəbəkələrinin və sistemlərinin tətbiqi* və bunun üçün zəruri müvafiq infrastrukturun formalaşması ölkə miqyasında iqtisadi səmərəliliyin artmasına kömək göstərə bilər. Ona görə də iqtisadiyyatda informasiya texnologiyalarının tətbiqi və inkişaf xüsusiyyətlərinin hərtərəfli tədqiqi mühüm əhəmiyyətə malikdir.

İKT sahəsi iqtisadiyyatı. *İKT sahəsi hazırda dünya iqtisadiyyatında ən çox inkişaf etmiş və gəlir gətirən sahələrdən biridir.* O, davamlı iqtisadi inkişafa nail olmaq üçün son dərəcə mühüm vasitə hesab olunur. Hətta bir sıra inkişaf etmiş ölkələrin büdcə gəlirlərinin böyük hissəsi bu sektordan əldə olunan vəsaitlərin hesabına formalaşır. Bu səbəbdən Azərbaycan hökuməti həm İKT sektorunun inkişaf etdirilməsinə, həm də iqtisadiyyatın bir çox sahələrində yeni və qabaqcıl texnologiyaların tətbiq olunmasına maraq göstərir. Artıq Azərbaycan özünün elektron hökumət hazırlığını inkişaf etdirib, habelə qabaqcıl və yeni texnologiyaları tətbiq etməklə çox mühüm təcrübə qazanıb. Dünya İqtisadi Forumun (World Economic Forum - WEF) 2009-2010-cu illər üçün "Qlobal informasiya texnologiyaları" (The Global Information Technology Report 2009-2010) adlı illik hesabatına əsasən Azərbaycan "şəbəkə hazırlığı indeksinə" görə (Networked Readiness Index 2009-2010, NRI) dünya ölkələri arasında 64-cü yerdədir və bütün MDB ölkələrini geridə qoyaraq regiondakı lider mövqeyini saxlayıb. Qeyd edək ki, reytingdə Azərbaycan nəinki MDB dövlətlərini, həmçinin Türkiyə (69-cu yer), Polşa (65-ci yer), Misir (70-ci yer), Meksika (78-ci yer) kimi ölkələri də qabaqlaya bilib. Hesabatda dünyanın 133 dövləti əhatə olunub. Həmçinin WEF-in həmin hesabatında ayrıca olaraq əhalinin gəlir səviyyələrinə əsasən ölkələrin "şəbəkə hazırlığı" siyahısı da tərtib olunub. Eyni gəlir səviyyəli ölkələr arasında Azərbaycan 6-cı pillədə yer alıb. Qeyd etmək lazımdır ki, WEF Azərbaycan hökumətini İKT-nin tətbiqi üçün dövlət hazırlığı reytingində yüksək qiymətləndirib. Belə ki, bu parametr üzrə Azərbaycan dünyanın ilk 30 ölkəsi siyahısında yer ala bilib. İKT sahəsi üzrə hökumət prioriteti – 38-ci yer; qabaqcıl texnologiyaların dövlət səviyyəsində satın alınması – 16-cı yer; gələcəyin dövlət səviyyəsində görünüşü üçün İKT sektorunun əhəmiyyəti – 40-cı yer. WEF ekspertləri həmçinin dövlətin informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının istifadə olunmasına dair hazırlıq səviyyəsini də qiymətləndirib. Belə ki, Azərbaycan İKT-nin dövlət səviyyəsində istifadəsinə görə dünya ölkələri arasında 49-cu, dövlət hakimiyyəti orqanlarında informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinə görə isə 31-ci pillədə yer alıb. Həmçinin hesabatda dövlət idarəsi amilləri də yüksək qiymətləndirilib. Məktəblərdə internetə çıxış səviyyəsinə görə Azərbaycan 56-cı yeri, biznesdə innovasiya potensialına görə isə 29-cu yeri tutub.

İKT sektoru hazırda Azərbaycan milli iqtisadiyyatında inkişaf sürətinə görə ikinci yeri tutur. Son illər İKT sektorunda gəlir artımı illik 30-35 faizə çatıb və bu meylin davam edəcəyi gözlənilir. Bu isə o deməkdir ki, yaxın bir neçə il ərzində İKT enerji sektorundan əldə olunan gəlirə yaxınlaşacaq, 2018-2020-ci illər ərzində isə onu üstələyəcək. Qeyri-neft sektorunda İKT sənayesi tikintidən sonra gəlir gətirən ikinci ən geniş sahədir. Bu sahəyə qoyulan investisiyaların əsas hissəsi özəl müəssisələrin payına düşür.

Milli iqtisadiyyatın İKT əsasında idarə edilmə zərurəti. Qeyd olunan amillər bir daha təsdiq edir ki, *iqtisadi inkişaf proseslərinin müasir İKT və sistemləri əsasında idarə edilməsi* istər konseptual, istərsə də tətbiq baxımından qlobal hadisədir. 2003-2012-ci illəri əhatə edən *İKT üzrə milli strategiyada, eləcə də "E-Azərbaycan" Dövlət Programında* kütləvi tətbiqi nəzərdə tutulan İnternet - xidməti texnologiyalarının iqtisadiyyatın inkişafına təsiri artıq cəmiyyətin bütün sahələrini əhatə edir. İKT tələb-təklif bazarının formalaşmasına radikal təsir edəbilmə imkanına malik olduğuna görə mövcud bazarları ya kökündən dəyişdirir, ya da tamamilə yeni tipli bazarlar yaradır. Cəmiyyətin ayrı-ayrı üzvləri müxtəlif əmtəə və xidmətlərin əldə edilməsi proseslərinə, informasiya əlyetərliyinə və hökumət orqanları ilə qarşılıqlı əlaqələrin tamamilə yeni imkanlarına malik olur.

Bununla yanaşı qeyd olunmalıdır ki, ənənəvi iqtisadiyyat sahələri üçün işlənilmiş iqtisadi fəaliyyətin həyata keçirilməsinin *nəzəriyyə və metodologiyasının praktiki istifadəsi* İnternet-mühiti şəraitində bir qayda olaraq yararlı deyil. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, virtual iqtisadi sistemləri idarəetmə, layihələndirmə və investisiya məsələlərinin həlli ilə bağlı bir çox nəzəri və metodiki məsələlər hələ də öz həllini tam olaraq

tapmamışdır. Səmərəli fəaliyyət göstərən iqtisadi-informasiya sisteminin formalaşmasının zəruri nəzəri və metodiki əsasları yaxşı işlənilməmişdir. Başqa sözlə desək İnnovasiya Cəmiyyətinin əsası olan elektron-iqtisadiyyat sisteminin yaranmasının, formalaşmasının, inkişafının nəzəri və metodiki məsələləri zəif işlənilmişdir və onlar vacib bir məsələ kimi qarşıda durur.

İqtisadi sahələrin İKT-dən asılılığı. Hazırda İKT-nin biznesdə, siyasətdə, idarəetmədə, səhiyyədə, mədəniyyətdə, elmdə, təhsildə, sənayedə və digər sahələrdə tətbiq səviyyəsi normaldır. *Getdikcə iqtisadiyyat sahələrinin İKT-dən asılılığı yüksəlir.* Azərbaycanda İKT-yə, elmə əsaslanmış iqtisadiyyatın - biliklər iqtisadiyyatının yaradılması elmin müasir tələblərə uyğun inkişaf etdirilməsi əsasında mümkün olur. İqtisadi sferada innovasiyalara əsaslanan inkişaf istiqamətləri müəyyən edilir, insan kapitalının formalaşması prosesi davam edir, intellektual potensialdan daha səmərəli istifadə edilməklə elmi-tədqiqat işlərinin nəticələri tətbiq olunur, rəqabətə davamlı məhsul istehsal edilir, həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi sahəsində tədbirlər görülür.

İnnovasiyalı iqtisadiyyatın əsas inkişaf mənbələri. Biliklərə əsaslanan, o cümlədən innovasiyalı Elektron-iqtisadiyyatın əsas inkişaf mənbəyi təbii resurs və fiziki əmək yox, bilik və kommunikasiyalar olduğundan, məşhur amerikalı analitik T.Styuartın hesablamalarına görə planetin 2-3% əhalisi bütün insanlar üçün zəruri qidanı istehsal edə bilər. Belə çıxır ki, digər 2-3% əhali də həyat üçün lazım olan başqa vəsaitləri istehsal edə bilər. Bütün bunlar informasiya və biliklər iqtisadiyyatının inkişaf üçün nə qədər potensiala malik olduğunu təsdiq edir.

Biliklər iqtisadiyyatı – öz inkişafını və rəqabətqabiliyyətliliyini təmin etmək üçün biliklər yaradan və yayan, həmçinin ondan istifadə edən iqtisadiyyatdır. Məhz son vaxtlar iqtisadiyyatda bu termindən daha tez-tez istifadə olunmağa başlanmışdır. Bu onunla əlaqədardır ki, təkrar istehsalda fundamental dəyişikliklər baş vermişdir. Bu, hər şeydən əvvəl bütün proseslərə daxil olan və hər şeyi əhatə edən informasiya, bilik və innovasiyalara aiddir. Onlar tək-cə maddi yox, həm də qeyri-maddi obyektlərə də aiddir. İnformasiyanın və biliklərin emalı imkanları da dəyişmişdir. Sözü geniş mənasında informasiya resursları ictimai sərvətin yaradılmasında üstün mövqe tutmağa başlamışlar.

Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın inkişafının əsas faktoru kimi yaxşı təhsilli və bacarıqlı insanlar bu biliklərin yaradılmasına, yayılmasına və səmərəli istifadə olunmasına bir açıqdır. Biliklər iqtisadiyyatı əhalinin daha geniş təbəqələrini əhatə edən inkişaf etmiş təhsil sisteminin olmasını tələb edir. Biliklər iqtisadiyyatının əsas xüsusiyyətləri onunla müəyyən olunur ki, onun istifadə etdiyi informasiya resursları ənənəvi resurslardan fərqli olaraq, bir sıra spesifik xüsusiyyətlərə malikdir. Bütün bu xüsusiyyətlər özünün nəzərə alınmasını tələb edir. Əgər bunlar nəzərə alınmazsa, bu ölkənin, regionun və digər idarəetmə obyektlərinin səmərəliliyinin və rəqabətqabiliyyətliliyinin itirilməsinə gətirib çıxara bilər.

İnnovasiyalı iqtisadiyyatın bəzi göstəriciləri. Müxtəlif ölkələrin biliklər iqtisadiyyatını eləcə də İKT iqtisadiyyatını müəyyən göstəricilərə görə müqayisə etmək və qiymətləndirmək olar. Dünya elmi-texnoloji fəzasında ölkənin indiki yerini göstərəkən əsasən iki qrup göstəricidən istifadə olunur: *elmtutumluluq və elmverimlilik.*

Elmtutumluluğun göstəricilərindən aşağıdakıları ayırmaq olar: 1) ÜDM-də ETTKİ-lərinə çəkilən xərclərə görə; 2) Elmi işçilərin mütləq sayına görə və s. aiddir.

Elmvermənin yekun parametrlərinə isə 1) milli iqtisadiyyatı xarakterizə edən hər işçiyə düşən ÜDM göstəricisi; 2) ümumdünya iqtisadi forumunun təklif etdiyi hesablanan rəqabətqabiliyyətlilik indeksi və s.

Biliklərə əsaslanan iqtisadiyyatın səviyyəsinin qiymətləndirilməsində kompleksli və konstruktiv yanaşmalardan biri də Ümumdünya bankı tərəfindən təklif edilmiş "İnkişaf üçün biliklər" (2004, Knowledge for Development – K4D) proqramıdır. Bunun köməyiylə konkret ölkənin biliklərə əsaslanan inkişaf modelinə keçidə hazır olub-olmadığı qiymətləndirilir. Burada müxtəlif ölkələrin ayrı-ayrı göstəricisini, həmçinin ölkələrin qrupunu xarakterizə edən orta göstəriciləri müqayisə etməyə imkan verən 76 göstəricidən ibarət sistemdən istifadə olunur. Müqayisəni həm ayrı-ayrı göstəricilər üzrə, həm də integrativ indikatorlar üzrə aparmaq olar. Həmçinin dörd indeksin – ölkənin institusional rejim indeksinin, təhsil indeksinin, innovasiya indeksinin, informasiya texnologiyaları və kommunikasiyaları indeksinin orta qiymətinə bərabər olan biliklər iqtisadiyyatının ümumi yekun indeksi də hesablanır.

İqtisadi orqanların fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılmasında İKT amili. Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 14 may 2010-cu il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş «Azərbaycan Respublikasında 2010-2011-ci illərdə «Elektron hökumət»in formalaşdırılması üzrə Fəaliyyət Proqramı»nın həyata keçirilməsi üzrə Tədbirlər Planında göstərilir ki, beynəlxalq təşkilatlar Azərbaycanı İKT-nin tətbiqi də daxil olmaqla, idarəetmə və biznesin aparılması sahəsində həyata keçirdiyi islahatlara görə dünya üzrə ən qabaqcıl islahatçı ölkə kimi tanıyırlar. Artıq elektron vergi bəyannamələrinin təqdim edilməsi, dövlət qulluğuna qəbul ərizələrinin verilməsi, elektron kartlarının tətbiqi, elektron məktubla müxtəlif dövlət orqanlarına müraciətlərin edilməsi, məlumatların alınması həyatımızın reallığıdır. Bir çox iqtisadi sahələrdə yaradılmış

informasiya sistemləri ölkə ərazisindəki sahədaxili bütün qurumları əhatə edir. Gömrük, vergi, bank, sosial müdafiə və s. sahəsindəki mövcud sistemlər bunlara misaldır.

Azərbaycanda yoxsulluğun ləğv edilməsi, vətəndaşların firavan yaşaması üçün şəraitin yaradılması istiqamətində, həmçinin «2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında yoxsulluğun azaldılması və davamlı inkişaf Dövlət Proqramı»nın icrası məqsədilə həyata keçirilən elektron hökumətin formalaşması və inkişafı dövlət iqtisadi orqanlarının fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılması, onların şəffaflığının təmin edilməsi və bürokratiyanın azalmasına kömək edəcəkdir.

İKT üzrə bəzi innovativ layihələr. Azərbaycanın əlverişli coğrafi məkanda yerləşməsi ölkənin *Qərbi və Şərqi arasında informasiya mərkəzi* kimi beynəlxalq rol oynamasına imkan verir. Bu, ölkənin iqtisadi potensialını artırır və həmçinin kosmik texnologiyalar yaradılarkən tələb olunan informasiya təhlükəsizliyinin təmin edilməsi tələbatını yaradır. 2008-ci ilin noyabr ayında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev *telekommunikasiya peyklərinin buraxılması daxil olmaqla kosmik sənayenin yaradılması* barədə sərəncam imzaladı. Azərbaycan 2011-2012-ci illər ərzində Şərqi Avropa, Şimali Afrika, MDB, Mərkəzi Asiya və Şərqi Asiya ölkələrini əhatə edəcək iki telekommunikasiya peykini buraxmağı planlaşdırır. Beynəlxalq peyk bazarına daxil olmaqla Azərbaycan televiziya və radio yayımı, internet, məlumat ötürülməsi, beynəlxalq telefon trafik mübadiləsi və bir çox qabaqcıl peyk tətbiq olunmaları üçün xidmətləri yerinə yetirəcəkdir.

Azərbaycan Şərqi Asiya, MDB, Mərkəzi Asiya və həmçinin Əfqanıstan və Pakistan ərazilərindən keçməklə Qərbi Avropa və Sakit okean ölkələrinin həddindən artıq inkişaf etmiş iki informasiya şəbəkəsi arasında əlaqə yaradacaq *"Transmilli Avrasiya Super İnformasiya Magistralı"* layihəsinin əsasını qoymuşdur. Bu layihənin reallaşdırılması iştirakçı ölkələr üçün bilik iqtisadiyyatının və ümumilikdə bütün regionun sosial-iqtisadi inkişafına böyük kömək edəcəkdir.

Dünya qlobal informasiya cəmiyyəti erasına qədəm qoymuşdur. Bu o deməkdir ki, bilik iqtisadiyyatının ümumi inkişafda əsas aparıcı qüvvəyə çevrilməsi sayəsində texnologiya sürətli inkişafın ilkin mənbəyi kimi çıxış edir. Ona görə də, Azərbaycan iqtisadiyyatının İKT sektorunu uğurla inkişaf etdirməklə bu yeni qloballaşan dünyada öz yerini möhkəmləndirməkdə davam etməlidir.

Azərbaycan iqtisadiyyatının innovasiyalı inkişafına İKT-in təsiri. İKT sahəsinin ölkə iqtisadiyyatının ən çox dinamik inkişaf edən sferalarından biri kimi ölkənin qlobal informasiya cəmiyyətinin əsas tərkib hissələrindən birinə çevrilməsinə, dünya dövlətləri ilə qarşılıqlı əməkdaşlığı həyata keçirməyə şərait yaratmışdır.

Hazırda ölkədə İKT məhsulları və xidmətləri bazarı formalaşmış və inkişaf etməkdədir. İKT bazarında profesional fəaliyyət göstərən və bazarın bütün segmentlərinə xidmət edən şirkət və firmalar yaradılmışdır. Müasir İKT-dən istifadə etməklə bir çox əmtəə və xidmətlərin istehsalı üçün təcrübə toplanmışdır. Əksər təsərrüfat sahələri xüsusən bank sferası, dövlət idarəetmə sahəsi, vergi və gömrük sistemi kifayət qədər kompüterləşdirilmişdir. İnformasiyalaşma və informasiya xidmətləri bazarı həm dövlət, həm də özəl sektorda inkişaf etməkdədir. Özəl sektor İKT-in inkişafına ciddi təsir edən faktordur. Nəzərə alınsa ki, əksər provayderlər, İnternet-kafelər, İT-kompaniyalar, Web-studiya, bir çox İnternet mərkəzləri özəl sektora məxsusdur, onda onun əhəmiyyəti daha da aydın olar.

Son illərdə İKT-in sürətli inkişafıyla əlaqədar *respublika iqtisadiyyatının ayrı-ayrı sahələri arasında münasibətlərin qurulmasında* onun rolu get-gedə artmaqdadır. Hazırda dünyada İKT vasitəsilə ötürülən informasiyanın həcmi hər 2-3 ildə iki dəfə artır ki, bu da iqtisadiyyatın digər sahələrinin İKT-dən asılılığını yüksəldir. Ölkə iqtisadiyyatının sürətli inkişafı üçün İKT-nin inkişaf tempi ümumi iqtisadiyyatın inkişaf tempini ikiqat qabaqlamalıdır. İnkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, səmərəli İKT infrastrukturunun yaradılması milli iqtisadiyyatın inkişafını, əlverişli biznes mühitin yaradılmasını, xarici investisiyaların ölkəyə cəlb olunmasını, işsizliyin aradan qaldırılmasını stimullaşdırır. Buna görə də dünya təcrübəsi iqtisadiyyatın, təhsilin, elmin və digər sahələrin ümumi səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün əsas olaraq ilk növbədə İKT sektorunun inkişafının həyata keçirilməsinin vacib olduğunu göstərir.

Ölkədə İKT bazarının daxili strukturu (aparat vasitələri, proqram təminatı, xidmətlər və s.) onun çox da səmərəli olmadığını göstərir. Belə ki, inkişaf etmiş bazarlarda proqram təminatının payı daha yüksəkdir. Proqram təminatı bazarının inkişaf etdirilməsi üçün müvafiq əsaslar isə mövcuddur. Bu sahə olduqca perspektivli və gəlirli olduğundan buna ciddi fikir verilməlidir.

Respublikada informasiya texnologiyaları sahəsi son illərdə daha dinamik və müntəzəm inkişaf edir. Bu illər ərzində sahəyə ümumi investisiya qoyuluşunun həcmi təxminən 500 milyon ABŞ dolları təşkil etmişdir və bunun 70%-i xarici investisiyalar olmuşdur. Daxili investisiyaların həcmi ildən-ilə artmaqdadır. Nəticədə İKT sahələrində fəaliyyət göstərən yeni birgə müəssisələr yaradılmışdır.

Özəlləşmə, bazarın liberallaşması və sahənin inkişafına yeni özəl investisiyaların cəlb olunması *informasiya texnologiyaları sahəsində inkişafın mühüm amillərindəndir.* Bazarda azad və ədalətli rəqabətin

təşkili, münasibətlərin şəffaflığının təmin edilməsi üçün informasiya texnologiyaları sahəsində tənzimləmə və təsərrüfat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinə ehtiyac duyulur.

Qeyd olunmalıdır ki, müasir İKT-dən iqtisadiyyatın real sektorlarında geniş istifadə olunması təsərrüfatların bazar infrastrukturunun (maliyyə, ticarət, biznes və s.) informasiya texnologiyaları əsaslarına çevirməyə imkan verir. Bu isə elektron biznes mühitinin texnoloji bazisinin, elektron kommersiyasının, informasiya-marketing şəbəkələrinin yaradılmasına imkan verir.

Ümumiyyətlə, respublika iqtisadiyyatında İKT infrastrukturunun formalaşması, kartlı ödənişlər üzrə əməliyyat mərkəzlərinin yaradılması, müasir elektron ödəniş sistemlərinin inkişaf etdirilməsi, sahibkarlıqda elektron-ticarətin stimullaşdırılması, elektron xidmətlər sisteminin genişlənməsi, elektron-biznes və elektron-kommersiya üzrə beynəlxalq informasiya-əməliyyat mərkəzinin yaradılması, elektron xidmətlərinin qlobal bazara çıxış, sənaye malları, xammal və materialların regional elektron birjasının yaradılması və başqa innovasiya xarakterli tədbirlər bütövlükdə İKT-in, eləcədə elektron-iqtisadiyyat texnologiyalarının perspektiv inkişafını və geniş tətbiqini təmin edir. Həmçinin E-iqtisadiyyat texnologiyaları makroiqtisadi aspektdə beynəlxalq əmək bölgüsünə, kapitalın beynəlxalq hərəkətinə, işçi qüvvəsinin miqrasiyasına və s. kifayət qədər böyük təsir göstərə bilməklə iqtisadiyyatın innovasiyalı inkişafına daha böyük imkanlar yaradır.

Казимлы Мирали

ОБЕСПЕЧЕНИЕ БЕЗОПАСНОСТИ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ АЗЕРБАЙДЖАНА ПРИ ПЕРЕХОДЕ К МОДЕРНИЗАЦИОННОМУ РАЗВИТИЮ

В период социально-экономических преобразований, связанных с необходимостью проведения комплексной модернизации, задача обеспечения устойчивого и безопасного развития банковской системы страны приобретает особую актуальность.

В настоящее время азербайджанская банковская система находится на этапе трансформации для создания в конечном итоге модернизированной системы современного типа, отвечающей мировым стандартам. Это сложное «полуустойчивое» состояние системы, главной характерной чертой которой является способность преодолевать кризисные явления, образование мощной сети банковских организаций, где границы, определяющие их специфику, стираются, а функции трансформируются. Для Азербайджана данная проблема представляет дополнительное значение также в связи с растущей интеграцией в мировое финансовое пространство, при сравнительно небольшом опыте применения механизмов регулирования банковской системы государством.

Данная задача осложняется необходимостью создания условий для обеспечения посткризисного восстановления и дальнейшего роста банковской системы в условиях проведения всеобъемлющей модернизации финансовой сферы Азербайджана. Мировой экономический кризис, сопровождавшийся кризисом банковской системы по всему миру, поставил под сомнение надежность всей финансовой системы, сделал реальным банкротство банков любой величины. Глубинный структурный характер данных изменений означает, что трансформация мировой банковской системы, а вместе с ней и азербайджанской, неизбежна. В этой связи неотложной задачей ближайшего будущего развития банковской системы Азербайджана является обеспечение ее стабильности, выступающей необходимым условием будущего роста.

Современные тенденции развития банковской деятельности в стране свидетельствуют об активизации процессов, провоцирующих общую глобальную нестабильность. В настоящее время приоритетной проблемой поддержания устойчивости становится обеспечение посткризисных модернизационных процедур. Анализ различных состояний банковской системы, ее институциональной структуры и тенденций развития необходим для правильной оценки и предотвращения кризисных ситуаций на уровне как отдельных кредитных организаций, так и банковской системы в целом и выработки модернизационных мер.

Модернизация банковской системы страны должна перейти из стадии проектов (или «призывов») к их осуществлению в реальные действия, целенаправленно ориентированные на цивилизационное преобразование и развитие банковской системы, отвечающее национальным интересам и соответствующее современным мировым тенденциям в развитии банковской сферы.

Реализация данной задачи осуществлялась до недавнего времени недостаточно системно, без четких определений стратегических приоритетных направлений модернизационных преобразований, при недостаточном теоретико-методическом обеспечении поддержания безопасности и устойчивости банковской системы в целом и ее отдельных институтов.

Следует отметить, что имеется ряд нерешенных проблем, связанных с поддержанием устойчиво-